

Zorən həkim olan tarzən

Hacı Məmmədovun adı mədəniyyət tariximizə əbədi həkk olunub

Dünyaya gəldiyi gün ələm bir-birinə dəymışdı. Lakin səbəb onun gəlişi deyildi. Şərqdə ilk dəfə qurulmuş və 23 ay mövcud olmuş Azərbaycan Demokratik Respublikası öz ömrünü başa vurmuşdu. Bakı qarmaqarı-şıqlıq içindəydi.

Paytaxtdan azca aralıda, Şamaxıda da vəziyyət ürəkəcan deyildi. Belə bir vaxtda varlı-halli nəslin nümayəndəsi olan Məmməd kişinin ocağında, etrafından, baş verənlərdən xəbərsiz bir oğlan göz açmışdı dünyaya. Adını Hacı qoydular. Başqalarından zərəcə seçilməyen bu köpənin gələcəyin böyük sənətkarı olacağından hələ kimsənin xəbəri yoxdu. Sonralar "Hacı - tarçalanların tacı" sayılıqad bu şəxs hələ bələkdir, dünyının gərdişi, ailəsinin gələcək aqibəti barədə düşünməkdən, anlaşımdan əzaqdır. Onun mədəniyyət tariximizə adını Hacı Məmmədov kimi möhürüləyəcəyi güne çox var.

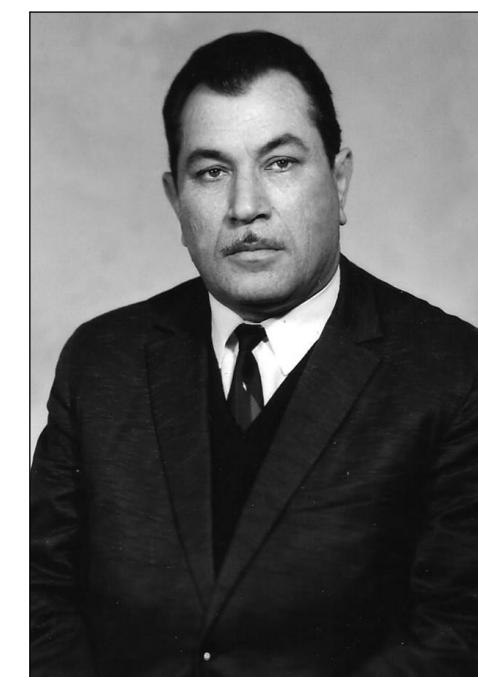
Hacı əlini tarın simlərinə birinci kərə 1927-ci ildə toxundurmuşdu. Bu təmas onun vücudunu vəcdə gətirməmişdi. Bələk də buna macal olmamışdı. Çünkü tar calmaq şakəri olan atası Məmməd kişi simlərə dil tapmayan oğlundan narazı qaldığından, "Səndən bir şey çıxmaz" hökmünü verib, onu alətdən çəkindirmişdi. Dörd il sonra 11 yaşlı Hacı artıq ən gənc solist kimi Azərbaycan Dövlət Xalq Çalğı Alətləri Orkestrində çalışırdı. Özündən yaşa böyükərlə bir sırada dayanmaqdan qorxmadan, sixildən. Bakıya gəliş üç iləndi. Get-gedə şəhərə alışır, adamlarla qaynayıb-qarışırı. O vəde taleyini bu şəhərə bağlayacağını ağırla gətirmirdi Hacı. Elə 1929-cu ilin soyuq qış gündündə əmisinin alıb bağışlaşdı tarla yarımdən artıq yoldaş olacağını da.

Allahın qədəri, yazılısında, doğmalarından yan keçmir. Mal-mülkünə əlindən alınacağı hədəsiyle üzləşən Məmməd kişi gecəyle arabaya dolmuş Bakıya pənah gətirməkdə görür çıxış yolu. Tale onu ciddi sınaqna çəkmışdı. Topdağıtmaz mülk, mal-qara sürüsü, əkin-biçin sahibi indi üzü-gözü yenice öyrəşdiyi şəhərdə kirayənişin yaşaməq məcburiyyətindəydi. Belə bir vaxtda balacılığına baxmayaq, artıq orkestrdə çalışan Hacının qazandığı pullar əllərindən tutur. Cəmi bir neçə il əvvəl "səndən bir şey çıxmaz" deydi oğlu indi onların əsas güman yerine döñür. Bu, taleyin kinayəsiydi. Aile xoş güzəranlı həyatının xifətindən ayılbıq kasıbılıqla barışmağa macal tapmamış faciə qapını kəsdirir. 1936-ci ildə Məmməd kişi avtomobil qəzası nəticəsində həyatdan köçür. Ev-əşiyin

şir. "Nəsil-kökümüzdən müsiqici çıxmayıb, ayıbı. Həm də atanın torpağı soyumayıb, eşidən-bilən nə deyər" - söyləyənlərin sözünü yera salır. Terbiyəsi, ədəb-ərkani böyükərlər tapdalamağa yol vermir. Arzusun içində boğulsu da, fealiyyətini dayandırır. On yeddi yaşından solo çıxışlarıyla diqqəti çeken Hacı eyni zamanda filarmoniyanın səhnəsində Zülfi Adıgözəlov, Hüseynəğa Hacıbabəyov, Həqiqət Rzayeva, Cahan Talışinskaya, Əlövət Sadiqov kimi görkəmlə xanəndələrin müşayiətiyle de yadda qalır. 1938-ci ildə Moskvada keçirilən Azərbaycan mədəniyyəti ongünüyündə iştirak edənlərin sırasında yer tutan Hacının bir il sonra Xalq çalğı alətləri ansamblının Ümumittifaq baxışında isti-

konsertləri verir.

Istedadlı tarzən kimi məşhurlaşması şəxsi həyatda da onun dadına çatır. Belə ki, Böyük Vətən müharibəsi başlayanda çağırış vərəqi alan Hacının sonuncu hesab etdiyi konserdə tarının dərd-qəm yağan səsi Yavər Kələntərlinin üzəkləri sızləndən iniltili avazına bələnir. Bu səhnədən təsirlənən respublikanın hərbi komissarı: "Belə istedadlı cavanı döyüşə göndərmək rəva deyil" - qərarına gəlir. Nəcə deyərlər, tar onun qanının arasına girir. Amma Üzeyir bəyin məsləhəti və xeyir-duasıyla konservatoriyada ali təhsil almağa başlayan Hacını növbəti sınaqda tarı köməksiz qoyur. İlk görüşdən bir könlündən min könlüə vurulduğu qızın ailəsi Hacigilin elçilərini altı-

eletdirmək xahişlə tibb institutunun rektoru na üz tutmuşdu. Rektor böyük nüfuzla malik dahi bəstəkara hörmətinə baxmayaraq, "Bu, qanunsuzluq və ədəletsizlik olar" - deməkələ bir işə qol qoymamışdı.

Müəllimsiz, məktəb görmədən tar calmağı öyrənmək və neinkin öz dövründə, bütövlükde tar ifaçılıq sənəti tarixində xüsusi yeri, çəkisi olan yaradıcılıq ömrü yaşamaq adı məsələ deyil. Hacı Məmmədov ənənələri mühafizəkarcasına yad təsirlərdən, kənar meyillərdən qoruyan, tarın və milli müsiqimizin təessübünü çəken sənətkar kimi yaşadı. Fiziki ölcülərə siğan ömrü 61 il sürdü. Gördüyü işlər, əməllərənə illər, yüz illərə bas edər. Nəsilərdən-nəsillərə keçəcək, öyrəniləcək, sevilecək, heyrləndirəcək ısrarı bunu deməyə əsas verir. Qızıl fondda saxlanan lənt yazıları - "Segah", "Çahargah", "Şur", "Bayati - Şiraz", "Çobanbayati", "Orta Mahur", "Zabul" müğamları, təsnifləri, xalq və bəstəkər mahnıları onun ifasında əsl dərslik nümunəsidir. Yeri gelmişkən, Hacı Məmmədov rus və Avropa bəstəkarlarının əsərlerini tərdə ifa edən ilk sənətkar kimi tarixə düşüb. Və tək bununla yox, məsələn, tara getirdiyi ifaçılıq texnikasıyla bu alətin neyə qədər olduğunu isbat etməkə də. Buna baxmayaraq, ustad tarzən əlinde müma döndərdiyi alətin min bir sırının hələ yarısına vəqif olmadığını söyləmiş həmişə. Və ölüm yatağında belə tarindən nigaranyidi. O tarla ki, həmdəmliyi 1927-ci ilin noyabrın 7-dən başlayırdı. Həmin gün atasıyla bayram şəhərinə getmişdilər. Toplaşanlar atasında tərdə bir şey calmağı xahiş etmişdi. Xahişlə yərə salmayıb aləti sinəsinə qaldırmak istəyəndə meclise mahalda tarzən kimi məşhur Cəlil gəlib çıxmışdı. Ədayla tarı götürüb: "Bax, belə çalarlar" - deyəndə, Məmməd kişi pərt olub mizrabı yərə qoymuşdu. Atasını hamidən güllə sayan Hacı onun möğlubiyətiyle barışmaq istəmediyindən üzüyində əsl tarzən olacağına söz vermişdi.

On yeddi il sonra Tehrani, Təbrizi dolaşıb, növbəti dayanacaqda - Şahpurda qastrol konserti veren zaman Hacı təsadüfən tarzən Cəlilə üz-üzə gəlmişdi. Cəlil qarşısındakı həmkarının cavanlığını baxmayaraq, püxtə çalğılarından - "Orta Mahur"undan doymayıb: "Oğul, haralısan, kimlərdənsən" - sualına aldığı cavabdan tutulmuşdu. Bir vaxt ədayla yerində oturduğu Məmmədin oğlu yoxdu. Amma Cəlilde daha ədalıq nəsə qalmamışdı. Dünən meydan sulayan, indi bir parça çörek üçün tərki-vətən olan, xıffət, möhnət və nisgildən bükülmüş qocaya dönmüşdü...

Bu gün Hacı Məmmədovun adı küçələrde, xatire lövhələrində, kitablarda, müsabiqələrə ebdiləşib. Onun ruhunu rahatsız edəcək nəsə yoxdur. 25 il Susan tarı belə ömrü-gün yoldaşı, 7-8 il əvvəl dünəsini dəyişen Aliyə xanının razılığıyla tələbəsi Ağasəlim Abdullayevin sinesində dillənir. Tar yənə oxuyur, xatirələri oyadır, ruhları təzəleyir, könlülləri coşdurur.

1981-ci ildə, bir isti yay gündən dəyişən dünyaya gelişindəki təki yenə ələm bir-birinə dəydi. Həm çalışı, həm də cərrah bacılarıyla üzəklərin keşiyində dayanan, ən başlıcasısa tərdə inqilab eləmiş Hacının son gedisiydi

Seymur Elsever
seymur_elsever@yahoo.com

Hacı əlini tarın simlərinə birinci kərə 1927-ci ildə toxundurmuşdu. Bu təmas onun vücudunu vəcdə gətirməmişdi. Bələk də buna macal olmamışdı. Çünkü tar calmaq şakəri olan atası Məmməd kişi simlərə dil tapmayan oğlundan narazı qaldığından, "Səndən bir şey çıxmaz" hökmünü verib, onu alətdən çəkindirmişdi. Dörd il sonra 11 yaşlı Hacı artıq ən gənc solist kimi Azərbaycan Dövlət Xalq Çalğı Alətləri Orkestrində çalışırdı. Özündən yaşa böyükərlə bir sırada dayanmaqdan qorxmadan, sixildən. Bakıya gəliş üç iləndi. Get-gedə şəhərə alışır, adamlarla qaynayıb-qarışırı. O vəde taleyini bu şəhərə bağlayacağını ağırla gətirmirdi Hacı. Elə 1929-cu ilin soyuq qış gündündə əmisinin alıb bağışlaşdı tarla yarımdən artıq yoldaş olacağını da.

rak etmək üçün yenə bu şəhərə düşür. Adılsanlı həmkarlarıyla bir sırada uğurlu çıxışı münsiflər heyətini razi salır. Ən çox məmən qalansa, qabaq sırada əyleşib onun barmalılarından sözüllən "Orta Mahur" müğamı, "Fantaziya" və "Ləzginka" oyun havalarını maraqlı dinləyən Üzeyir bəy olur. Dahi bəstəkarın diqqətini çəkmesini, onu bayənməsini böyük mükafat hesab edən Hacının həyatında bundan sonra uğur zolağı başlayır. Ra-

yeddi dəfə geri qaytarır. Aliyə xanımı məhəbəti yoluñda bütün əziyyətlərə qatlaşa bileyəyin səbütü, konservatoriyani ali təhsil saymayaq qız evinin razılığı üçün sevgilisinin təhsil aldığı tibb institutuna üz tutur. Tələbə adını qazandıqdan sonra qarşı tərəf inadınan el götürməli olur...

1944-cü ildə Hacı Məmmədov özləri kimi əslen Şamaxıdan olan necabəti bir ailənin qızıyla ailə qurur. Bu izdivacın barı - Nadir, Tahir və Cəmile dünyaya gelir. Maraqlı məqamlardan biri də odur ki, necə deyərlər, zərən həkim olmaq qərarına gelən tarzən sonradan bu peşəyə vurğunluğunun nəticəsi kimi uzun illər müsiqiyə yanaşı, tibb sahəsində də çalışır. Sırvı həkimlikdən vaxtılıq çox nüfuzlu və böyük heyətə malik 5 sayılı xəstəxananın rəhbəri vezifəsinədək yol keçir. Bir qismən insanların həsən, paşılıq hədəfinə çevrilən Hacı söz-söhbətlərdən cəna doyub 1970-ci ildən sonra ikinci peşəsindən ayrırlar. Bununla da o, uzun müddət işlətdiyi iki əmək kitabçasından (bu, sovet dövründə rast gəlinən nadir hadisələrdən idi - S.E.) birini dincə qoyur. Ustad tarzənlili və peşəkar cerrahlığı bir araya gətirməyi bacaran sənətkarın bədxahları da bundan sonra sanki toxayırlar. Dinclik məsələsindən söz düşməşkən, Hacı hələ tibb institutunda oxuyunda rahatlığı pozulan varyidi. Cavan, istedadlı tarzənin həkimliyin təsiri altına düşəcəyindən, milli müsiqimizin onu itirəcəyindən ehtiyatlanan şəxs isə Üzeyir bəyidi. Hətta, qəribə görünə də, Üzeyir bəy Hacını institutdan xaric

ağırlığı bütünlükle Hacının çiynine düşür. O, bu yükü çəkməyə qadir olduğunu sübuta yətirmək üçün gecə-gündüz çalışır. Bir il sonra orta məktəbi bitirib konservatoriyaya qəbul olmaq istəyəndə doğmalarının qınağıyla üzle-

rio dalğalarında tez-tez ifası səslenir, filarmoneyanın səhnəsində davamlı çıxışları edir. 1941-ci ildə o, ilk dəfə SSRİ sərhədlərindən kənara çıxır. Yavər Kələntərlə, Əlibaba Abdullayev, Qılman Salahovla birgə İranda qastrol